

Dr hab. Dorota Wereda
Instytut Historii
Uniwersytet w Siedlcach
ul. Żytnia 39
08-110 Siedlce

Recenzja dorobku naukowo-dydaktycznego Pana doktora Jacka Krochmala w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia

1. Podstawowe informacje o Habilitancie

Droga naukowa Pana doktora Jacka Krochmala związana jest z pracą w instytucjach archiwalnych: Archiwum Państwowym w Przemyślu, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Archiwum Głównym Akt Dawnych.

W 1994 r. uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii nadany uchwałą Rady Wydziału Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na podstawie rozprawy doktorskiej nt. „Żydzi a chrześcijaństwo w Przemyślu w latach 1559-1772”.

Pan Doktor Jacek Krochmal wystąpił, za pośrednictwem Rady Doskonałości Naukowej, z wnioskiem skierowanym do Rady Dyscypliny Historia Wydziału Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie historia. Habilitant dotychczas nie ubiegał się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Zgodnie z przepisami Ustawy *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 r. (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1571 ze zm.) Pan doktor Jacek Krochmal wskazał jako osiągnięcie naukowe, będące podstawą do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, książkę pt. *Peryferyjna eparchia. Prawosławna diecezja przemyska do roku 1596*, Archiwum Główny Akt Dawnych, Warszawa 2024, ss. 1312 + ilustracje.

2. Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego jako podstawa postępowania habilitacyjnego

Dzieje diecezji przemyskiej pozostają w kręgu zainteresowań historyków. Różne aspekty jej skomplikowanej historii badali i opisywali historycy z polskich i ukraińskich środowisk naukowych publikujący efekty swoich badań od wieku XIX do wieku XXI. Wśród wielu tych publikacji dotychczas nie było syntezy historycznej tej diecezji w usystematyzowanym porządku chronologicznym opisującej jej najstarsze dzieje. Przedstawiona do recenzji książka wypełnia tę lukę badawczą.

Pracę rozpoczyna wstęp prezentujący stan badań. Historiografia diecezji przemyskiej jest bardzo bogata. Autor książki dokonał wyczerpującej prezentacji dorobku naukowego na badany temat i zgodnie z warsztatem historyka przedstawił okoliczności i uwarunkowania powstania tychże publikacji. Duża liczba studiów nie była ułatwieniem. Należało bowiem zapoznać się z nimi i dokonać krytycznej analizy.

Zasób źródeł rękopiśmiennych, na podstawie których powstała praca jest duży i rozproszony. Autor korzystał z wielu archiwów i bibliotek w kraju (Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej w Krakowie, Archiwum Kapituły Przemyskiej w Przemyślu, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Państwowe w Przemyślu, Biblioteka Czartoryskich w Krakowie, Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka PAU i PAN w Krakowie, Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu) i za granicą (Apostolskie Archiwum Watykańskie, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, Центральний державний історичний архів України у Львові). W pracy wykorzystanych zostało kilkaset wydawnictw źródłowych dokumentów wytworzonych w wielu różnych kancelariach: m. in. królewskiej, miejskiej, wyznaniowej (papieskiej, cerkiewnej, diecezjalnej), konstytucje sejmowe, relacje podróżnicze, kroniki, pisma polityczne, lustracje.

Zakres chronologiczny pracy wyznaczają dzieje diecezji przemyskiej od początków jej powstania (na przełomie XII/XIII wieku) do roku 1596, czyli przełomowego dla Kościołów Wschodnich w Rzeczypospolitej wydarzenia, jakim był

synod w Brześciu, który doprowadził do trwałego podziału na Cerkiew unicką i Cerkiew prawosławną. Zasięg terytorialny pracy wyznacza obszar obejmujący struktury parafialne diecezji z uwzględnieniem ich rozwoju i zmian. Jest to rozległe terytorium o zróżnicowanych tradycjach historyczno-geograficznych i administracyjnych.

Celem książki, zadeklarowanym we wstępie, jest „przedstawienie dziejów prawosławnej diecezji przemyskiej od jej początków aż do roku 1596, gdy wraz ze zjednoczeniem Kościoła, w metropolii kijowskiej dokonał się jego nowy podział” (s. 25). Autor zaplanował przedstawianie procesów dziejowych w szerokim kontekście, nie tylko dziejów Cerkwi prawosławnej, ale również z uwzględnieniem relacji z Kościołem rzymskokatolickim.

Struktura pracy ma charakter chronologiczno-problemowy. Część pierwsza, zatytułowana *Na zachodnim krańcu metropolii kijowskiej* prezentuje procesy dziejowe zachodzące na opisywanych obszarach do połowy XVI wieku. Część druga przedstawia wydarzenia poprzedzające unię brzeską, które autor określił terminem „w przededniu unii kościelnej” (s. 27). Każda z części składa się z trzech rozdziałów (w numeracji ciągłej) i różnej liczby podrozdziałów.

Rozdział początkowy pt. *Zarys dziejów diecezji przemyskiej do połowy XVI wieku* opisuje dzieje diecezji przemyskiej do połowy XVI wieku z perspektywy peryferii prawosławnej metropolii kijowskiej. Wykorzystując publikacje prezentujące efekty badań archeologicznych i historycznych i metodę *ex silentio* Autor przekonywująco datuje powstanie diecezji na przełom XII i XIII stulecia. Uwzględniając stan badań, weryfikuje autentyczność informacji pozwalających na ustalenie sprawujących rządy w czasach średniowiecznych biskupów prawosławnej diecezji przemyskiej, których działalność była możliwa do potwierdzenia w źródłach nie będących falsyfikatami. Procesy rozwoju struktur Kościoła katolickiego i Cerkwi prawosławnej przedstawione zostały na tle obszernych opisów sytuacji politycznej. Rozdział ten pozwolił na poznanie genezy krajobrazu etniczno-wyznaniowego opisywanego terytorium.

W kolejnej części rozdziału pierwszego, z zachowaniem porządku chronologicznego, opisane zostały dzieje rywalizacji Cerkwi prawosławnej i Kościoła rzymskokatolickiego o pozycję Kościoła panującego na obszarze diecezji przemyskiej (1341-1412). Sytuacja wyznaniowa została zaprezentowana wraz z dziejami rywalizacji politycznej, w której o wpływy konkurowali królowie polscy, królowie węgierscy i Stolica Apostolska. Autor przedstawił zachodzące w tym czasie

wydarzenia jako proces tworzenia modelu funkcjonowania państwa wielowyznaniowego i koegzystencji zróżnicowanych wyznaniowo społeczności. Trafnie ustalił rok 1412 jako cezurę wyznaczającą wiodącą pozycję Kościoła katolickiego we wzajemnych relacjach z Cerkwią prawosławną. Emblematycznym wydarzeniem przełomowych zmian na obszarze diecezji przemyskiej było przekazanie przez króla Władysława Jagiełłę budynku świątyni, usytuowanej na dziedzińcu przemyskiego zamku, wykorzystywanego przez Cerkiew prawosławną dla Kościoła rzymskokatolickiego. Cerkiew prawosławną zyskała rangę Kościoła drugorzędного. Proces dominacji katolickiej wspólnoty wyznaniowej nad prawosławną zaczął być zauważalny w regulacjach prawnych, sytuacji ekonomicznej i społecznej. Skutkiem tego wydarzenia był również, niemal przez pół wieku, brak siedziby katedry prawosławnej w Przemyślu. Dopiero w 1450 r. ówczesny prawosławny władca Atanazy objął niewielką świątynię św. Jana, prawdopodobnie opuszczoną przez wcześniej użytkujących ją Ormian, usytuowaną na wschodnich obrzeżach Przemyśla przy Bramie Lwowskiej.

W kolejnym odcinku czasowym dziejów eparchii przemyskiej pt. *Kościół drugorzędny (1412–1549)* przedstawiona została działalność kolejnych biskupów, organów administracyjnych i sądowych diecezji oraz instytucji cerkiewnych, szkół cerkiewnych, ośrodków malarstwa ikonowego. Opisane zostały, niezwykle trudne do uchwycenia w tekstach źródeł, relacje wspólnoty katolickiej i prawosławnej w różnych wymiarach życia codziennego: ekonomicznym, gospodarczym, przestrzeni publicznej, interpretacji symboliki obrzędów liturgicznych.

Treść rozdziału drugiego pt. *Terytorium – struktury kościelne – życie religijne* prezentuje rozwój struktur cerkwi parafialnych i monasterów. Proces ten został przedstawiony na tle rozwoju struktur parafialnych Kościoła rzymskokatolickiego. Opisane zostały uwarunkowania powstania fundacji, regulacje prawne fundacji, rola ktitorów. W efekcie żmudnych kwerend archiwalnych Autor zweryfikował dotychczasowy stan badań i ustalił znacznie większą liczbę cerkwi parafialnych, oszacowaną w pracy na 1074. Analizy źródeł doprowadziły również do odkrycia procesu zmniejszania się w XVI stuleciu liczby monasterów bazylikańskich w stosunku do stanu z wieków XIV i XV. Zidentyfikowane zostały nowe ośrodki monastyczne. Praca weryfikuje dotychczasowy stan badań również na temat liczby monasterów.

Z zebranych przez Autora z ogromną wnikliwością fragmentarycznych przekazów z wielu źródeł przedstawione zostały nowe informacje na temat struktur i

obsady namiestnictw. Badania potwierdziły, że w królewszczynach stolicami namiestnictw były siedziby starostw lub administracji, natomiast w dobrach prywatnych centra kluczy (s. 199). Praca porządkuje zagadnienia terminologiczne odnoszące się do tytulatury biskupów eparchii przemyskiej. Zawiera wyczerpującą analizę wyjaśniającą historyczne meandry używania przez biskupów tytułu „biskup samborski”.

Kolejne fragmenty książki prezentują topografię najważniejszych miejsc życia religijnego, które usytuowane były w miastach. W XVI wieku najwięcej cerkwi funkcjonowało w Przemyślu (12), Drohobyczu (5), Jarosławiu (4). Autor ustalił ich genezę i opisał funkcjonowanie. Analiza topografii pozwoliła na interesujące obserwacje na temat postępującej marginalizacji wspólnoty prawosławnej. Przez pryzmat wezwań świętyń cerkiewnych odtworzone zostały idee religijne wyznawców prawosławia.

Następny rozdział pt. *Mieszkańcy* prezentuje społeczność diecezji przemyskiej. Autor oszacował liczbę ludności w poszczególnych wspólnotach wyznaniowych (katolicy obrządku łacińskiego, ludność żydowska, prawosławni, unicy) oraz ustalił geograficzne rozmieszczanie wyznawców Kościołów wschodnich. Zaprezentowana została szeroka panorama zjawisk społecznych i demograficznych wynikających z różnorodności wyznaniowej, narodowościowej, religijnej. W szerokich kontekstach historycznych przedstawiona została geneza zróżnicowania oraz dzieje procesów migracyjnych, historie rodzin, m. in. tych, których przedstawiciele w dziejach Kościołów Wschodnich pełnili stanowiska hierarchów (Terleccy, Ustrzyccy). Poznanie tych fundamentalnych informacji pozwala zrozumieć kulisy późniejszych decyzji personalnych i wyjaśnić drogi karier eparchów przemyskich w XVII-XVIII wieku. Wykorzystując gruntowną znajomość źródeł Autor dokonał analizy procesów tworzenia się tożsamości wspólnoty prawosławnej diecezji przemyskiej. Jej specyfika pozwala na wyjaśnienie postaw, które prezentowali jej prawosławni mieszkańcy wobec unii z papiestwem w wiekach późniejszych. Analiza wielu jednostkowych przypadków i lokalnych społeczności umożliwiła prezentację wydarzeń i postaw pozwalających zrozumieć procesy dziejowe i problematykę etniczną, dzieje wspólnot wyznaniowych.

Autor opisując mozaikę narodowościową i zróżnicowanie pochodzenia terytorialnego, społecznego słusznie doszedł do wniosku, że o zaliczeniu do społeczności „Rusinów” decydowała przynależność do wspólnoty wyznawców prawosławia (s. 341). Przynależność do Cerkwi prawosławnej było ważnym

elementem tożsamości i stanowiła element budowy odrębności ludności wołoskiej i rusińskiej. Zapoczątkowane w XVI wieku procesy stały się punktem wyjściowym dla przeobrażeń dziejowych w kolejnych stuleciach.

Druga część książki pt. *W przededniu unii kościelnej*, po obszernym wstępie analizującym przyczyny i przejawy sytuacji kryzysowej w XVI wieku, zarówno w powszechnym Kościele rzymskokatolickim jak i Cerkwi prawosławnej, w oparciu o informacje będące wynikiem wnikliwej kwerendy źródeł, przedstawia sytuację w eparchii przemyskiej odwołując się do wielu przykładów łamania norm prawnych i moralnych wśród duchowieństwa parafialnego i zakonnego oraz wiernych. Następnie na tle dziejów Cerkwi prawosławnej i jej relacji z patriarchatem konstantynopolskim opisany został proces wdrażania reform, które wyrażały się m. in. w okolicznościach powoływania biskupów przemyskich oraz zmianą sposobu zarządzania majątkami biskupów. Aktywnością wyróżniał się biskup przemyski Antoni Radyłowki. Jego rządy w diecezji, najpierw przez 12 lat jako koadiutora, a następnie przez 36 lat jako biskupa, były czasem wzmocnienia organizacyjnego i przyniosły ożywienie życia religijnego, czego potwierdzeniem może być powoływanie wielu bractw cerkiewnych. Biskup Radyłowski zwrócił uwagę na możliwości zwiększenia potencjału militarno-obronnego miast diecezji, co może świadczyć o potrzebie obrony przed najazdami tatarskimi, ale również o utożsamianiu się z interesami państwa.

Autor dokonał weryfikacji opinii przekazywanych przez wiele pokoleń badaczy dziejów diecezji przemyskiej na temat dokonań biskupa Arseniusza (Stećka) Brylińskiego (1586–1590). Było to możliwe dzięki krytycznej analizie źródeł powstałych w różnych środowiskach kancelaryjnych. Przedstawiając dzieje diecezji w czasach sprawowania godności przez kolejnego biskupa Michała Kopysteńskiego (1591–1610) nadał nowy wymiar interpretacji dotyczących wątpliwości wokół jego chirotonii. Habilitant skorelował je z treścią dezyderatów sformułowanych w 1595 r. podczas synodu w Brześciu przez prawosławnych biskupów postulujących o przestrzeganie praw i zwyczajów związanych z wyborem biskupów oraz nieobecnością biskupa przemyskiego na obradach synodu. Analiza działalności biskupów i aktywności społeczności wiernych w XVI wieku wykazała wiele zaniedbań, ale i pomysłów świadczących, że w wielu środowiskach, m. in. bractw, podejmowane były inicjatywy mające na celu przezwycięzenie kryzysu.

Rozdział piąty pt. *Przedunijne relacje z katolikami* prezentuje wzajemne relacje katolików i prawosławnych na gruncie regulacji odnoszących się do relacji oficjalnych i prywatnych. Dokonana przez Autora analiza terminologii odnoszącej się do hierarchów i duchowieństwa Cerkwi unickiej, używanej w dokumentach wystawianych w wielu kancelariach w różnych kontekstach, doprowadziła do konstatacji stwierdzającej, że recepcja w środowisku Cerkwi prawosławnej terminologii używanej przez hierarchów i duchowieństwo z łacińskiego kręgu kulturowego było formą awansu i równouprawnienia w przestrzeni prawnej.

Interesujące pytania i odpowiedzi dotyczące uregulowań w sprawie postrzegania potrzeby rebaptызacji zawiera podrozdział pt. *Czy schizmatycy byli uznawali za chrześcijan?*. Autor wykazał, że znaczący wpływ w tej sprawie miały poglądy uznanego autora pism politycznych epoki renesansu, proboszcza usytuowanej w pobliżu Przemyśla parafii Żurawica, Stanisława Orzechowskiego. Ważną płaszczyzną wpływającą na relacje społeczności katolickiej i prawosławnej było, związane z prawem własności, prawo kłtorstwa. Analizie poddana struktura terytorialna prawa kłtorstwa sprawowanego przez króla, szlachtę, duchowieństwo oraz, co jest rzadkim zjawiskiem, miasta. Opis wielu przykładów funkcjonowania w praktyce prawa kłtorstwa pozwolił na wykazanie, że przyczyną nierównego traktowania mieszczan prawosławnych, wynikającego z tego prawa, mogła być konkurencja ekonomiczna. Katalizatorem sporów okazała się również reforma kalendarza wprowadzone przez papieża Grzegorza XIII. Mechanizmy wykorzystania różnic w terminach obchodów dni świątecznych ilustruje opisana sytuacja w Drohobyczu.

Autor z fragmentarycznych informacji źródłowych odtwarza, bardzo „trudne do zdefiniowania i wymykające się regułom” (s. 655) różne płaszczyzny kontaktów pomiędzy wiernymi Cerkwi prawosławnej i Kościoła katolickiego na gruncie prywatnym. Czynnikiem w decydujący sposób wpływającym na kształtowanie i przebieg relacji były więzy rodzinne i uwarunkowania ekonomiczne.

Rozdział szósty pt. „Od unii powszechnej do unii lokalnej”, wykorzystując dotychczasowy stan badań, opisuje szerokie tło dziejów inicjatyw zjednoczeniowym chrześcijaństwa, m. in. koronacji księcia halickiego Daniela w Drohiczynie (1253), złożenie deklaracji przybyłego na sobór w Konstancji w 1418 r. metropolity kijowskiego Grzegorza Cambłaka, działalność i zaangażowanie w ideę unijną metropolity kijowskiego Izydora oraz konsekwencje dla Cerkwi prawosławnej w Koronie Polskiej i

Wielkim Księstwie Litewskim unii florenckiej, której osiągnięciem było uznanie obrządku wschodniego za równorzędny z łacińskim.

Habilitant przedstawił również wpływ na sytuację w relacjach międzywyznaniowych idei unionizmu. Wykazał, że nurt unionistyczny wypracowany w polskich środowiskach katolickich w połowie XVI wieku ukształtował się między innymi pod wpływem poglądów duchownego łacińskiej diecezji przemyskiej Stanisława Orzechowskiego. Efektem recepcji koncepcji Stanisława Orzechowskiego było przyjęcie zasady równorzędności tradycji liturgicznych i instytucji wyznaniowych. Okolicznościami wpływającymi na dojrzewanie decyzji o unii była rywalizacja Rzeczypospolitej i państwa moskiewskiego o utworzenie patriarchatu. Autor przedstawił również znaczenie polityczne tego projektu.

Kolejna część książki zawiera prezentację rzetelnie i wyczerpująco opisanych wydarzeń z lat 1590-1595: analizuje postawy poszczególnych biskupów diecezji, rolę bractw stauropigialnych, postaci ważnych w życiu politycznym: Jana Zamoyskiego, Konstantego Ostrogskiego, Teodora Skumina Tyszkiewicza. Autor wykazał, że decyzja biskupów o unii z papieżem była uwarunkowana przede wszystkim relacjami z patriarchatem w Konstantynopolu, obciążeniami fiskalnymi, anarchią i poddaństwem wobec władz państwa osmańskiego. Uzasadnił, że powtarzana często w literaturze teza uzasadniająca genezę unii brzeskiej powstaniem patriarchatu moskiewskiego jest nieadekwatna do sytuacji z XVI wieku. Powstanie nowego patriarchatu w Moskwie w genezie unii brzeskiej miało znaczenie marginalne. Analiza korespondencji i dokumentów biskupów, którzy uznali unię z papieżem pokazała, że decyzja o przystąpieniu do unii z papieżem była utrzymywana w tajemnicy i hierarchowie nie ujawniali swego stanowiska nawet w kręgu osób zaufanych.

Skrupulatnie odtworzone zostały motywy rezygnacji z przystąpienia do unii władcy diecezji lwowskiej Gedeona Bałabana i przemyskiej Michała Kopysteńskiego. Autor wykazał, że hierarchowie ci byli uwikłani w konflikty i ciążyły na nich zarzuty grożące depozycją z biskupstwa. W ostatniej części pracy, na tle obszernie opisanego przebiegu synodu brzeskiego ratyfikującego unię, przedstawiona została postawa władcy diecezji przemyskiej Michała Kopysteńskiego. Autor podjął się uzasadnienia motywów hierarchy, które zdecydowały, że przeciwstawił się unii brzeskiej. Wskazał na ciężący na władcy zarzut współudziału w 1581 r. w zabójstwie spokrewnionego z nim Łazarza Kopysteńskiego, co groziło utratą godności biskupiej, a czemu mogła zapobiec protekcja wpływowego obrońcy prawosławia księcia

Konstantego Ostrogskiego. Jako kolejną przyczynę, dotychczas nieznaną w literaturze, Autor wskazał kłopoty osobiste z synem Andrzejem, który we wrześniu w 1596 r., a więc bezpośrednio przed synodem w Brześciu, w Przemyślu na cmentarzu był uczestnikiem zajścia, podczas którego od rany postrzałowej śmierć poniósł Wojciech Sydawiecki, a zraniony został Mikołaj Borowski. Wybór prawosławia przez władzę Kopysteńskiego przyczynił się do jego awansu. W 1598 r. objął on urząd patriarszego egzarchy w prawosławnej metropolii kijowskiej (obok księcia K. Ostrogskiego i biskupa lwowskiego G. Bałabana).

Uzupełniłem narracji są cztery aneksy zawierające w porządku alfabetycznym wykazy cerkwi parafialnych i monasterów wraz z informacjami o przynależności administracyjnej, datach erekcji i funkcjonowania, rodzaju materiału budowlanego świątyni, wezwaniach, nazwiskach i imionach zidentyfikowanych duchowych oraz dane bibliograficzne. Zestawione w ten sposób informacje tworzą słownik geograficzno-historyczny parafii diecezji przemyskiej i są niezwykle cennym uzupełnieniem. Treść wzbogacają ilustracje.

Praca została napisana poprawnym i, pomimo zawitości wielu opisywanych zagadnień, zrozumiałym językiem. Na uznanie zasługuje zasięg kwerendy i wnikliwość analizy tekstów, która doprowadziła do weryfikacji wielu powielanych w literaturze informacji. Duża objętość książki spowodowała, że nie udało się uniknąć w kilku fragmentach powtórzeń. Można to traktować jako zarzut, ale zamieszczenie nawet tych samych informacji w opisach innych zagadnień w wielowątkowych kontekstach, pozwoli na lepsze ich zrozumienie Czytelnikom, którzy podejmą lekturę wybranych fragmentów lub według kryteriów tematycznych.

Prezentacja dziejów eparchii w bardzo szerokich kontekstach, w rozbudowanej narracji, opisującej szerokie perspektywy wydarzeń, na tle dziejów historii politycznej, sprawia, że prezentowana w książce wiedza jest adresowana nie tylko do wąskiego grona specjalistów z historii Kościoła, ale pozwala zrozumieć istotne znaczenie dziejów wspólnot wyznaniowych w procesach dziejowych w Europie Środkowo-Wschodniej.

Autor zrealizował postawiony cel badawczy. Książka z pewnością zajmie ważne miejsce w historiografii dziejów nowożytnych, Kościołów Wschodnich, ziemi przemyskiej.

3. Ocena dorobku naukowego

Od czasu uzyskania stopnia doktora nauk humanistycznych Habilitant powiększył swój dorobek naukowy o ponad 200 publikacji: 9 książek autorskich, w tym 3 katalogi wystaw archiwalnych, 2 biografie w *Polskim Słowniku Biograficznym*, 4 redakcje naukowe monografii wieloautorskich, 6 współredagowanych opracowań naukowych prac zbiorowych, redakcją naukową 21 tomów czasopism (roczników), 77 artykułów opublikowanych w polskich i zagranicznych czasopismach naukowych i monografiach wieloautorskich, 4 współautorstwa artykułu, 16 artykułów recenzyjnych i recenzji ogłoszonych drukiem oraz 21 recenzji wydawniczych, 42 sprawozdania i komunikatów dokumentujących wydarzenia z zakresu aktywności naukowych.

Pan dr Jacek Krochmal od wielu lat jest redaktorem czasopism naukowych publikujących artykuły o tematyce historycznej i z różnych działów archiwistyki: „Miscellanea Historico-Archivistica”, „Rocznika Przemyskiego”, „Biuletynu Informacyjnego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu”. Habilitant wykazywał się zaangażowaniem w pracach komitetów redakcyjnych i radach naukowych oraz jako recenzent czasopism krajowych i zagranicznych (Łotwa).

Habilitant wygłosił również referaty na 42 konferencjach naukowych, zarówno o zasięgu krajowym jak i międzynarodowym, również za granicą (Ukraina, Niemcy). Wykazał się aktywnością organizacyjną wydarzeń o charakterze naukowym i popularyzacyjnym. Odbił staże i wizyty studyjne w wielu instytucjach zagranicznych (Ukraina, Rosja), których efektem jest znaczny postęp badań archiwoznawczych umożliwiających kwerendy źródłowe w szerszych kręgach środowisk historyków. Był wykonawcą zadań badawczych w kilku projektach naukowych oraz w zadaniach badawczych o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Był ekspertem w zespołach naukowych i metodycznych z zakresu archiwistyki.

Pan dr Jacek Krochmal jest członkiem stowarzyszeń działających na rzecz wzmocnienia branżowych i lokalnych środowisk naukowych (Polskie Towarzystwo Historyczne, Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Przemyślu, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich).

Dorobek Habilitanta, będący efektem prowadzenia badań naukowych przez kilka dziesięcioleci, mieści się w kilku nurtach tematycznych. Wiodącą problematyką są dzieje wspólnot wyznaniowych na obszarach Korony Królestwa Polskiego oraz

Rzeczypospolitej w czasach nowożytnych. Dziejom Kościołów Wschodnich. Różnym aspektom historii Cerkwi unickiej i Cerkwi Prawosławnej poświęconych zostało kilkadziesiąt artykułów opublikowanych w Polsce i zagranicą¹. Wiele publikacji o zasięgu krajowym i międzynarodowym poświęconych zostało dziejom wspólnoty wyznawców judaizmu². W kręgu zainteresowań naukowych Habilitanta znajduje się również historia Ormian³. Habilitant jest autorem publikacji z zakresu dziejów miasta Przemyśla i ziemi przemyskiej⁴.

Publikacje pana doktora Jacka Krochmala są efektem żmudnych i długotrwałych kwerend, wykorzystują źródła wytworzone w różnych środowiskach i kancelariach, wymagały tłumaczeń, transkrypcji. Treść publikacji uzupełnia luki

---

¹ M. in.: J. Krochmal, *Dwa monasteria bazylikańskie w Wilczu koło Przemyśla*, „Limes. Studia i materiały z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej”, t. 12, 2019, s. 28-37; J. Krochmal, *Rola bazylianów we wprowadzaniu unii kościelnej w eparchii przemysko-samborskiej w latach 1610-1693*, w: *Zakon bazylikański na tle mozaiki wyznaniowej i kulturowej Rzeczypospolitej i krajów ościennych*, red. S. Nabywaniec, S. Zabraniak, B. Lorens, Rzeszów 2018, s. 45-66; J. Krochmal, *Unia Brzeską i jej konsekwencje. W 420 rocznicę synodu unijnego*, red. A. Krochmal, A. Nowak, Przemyśl 2017, s. 35-56; J. Krochmal, *Wychodzenie z cienia. Wzrost znaczenia eparchii Przemysko-samborskiej w latach 1596-1713*, w: *Rola Kościoła w dziejach Polski. Kościoły w Rzeczypospolitej*, red. J. Krochmal, Warszawa 2017, s. 552-583; J. Krochmal, *Unia w eparchii przemysko-samborskiej w latach 1661-1670*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 23, 2016, s. 179-205; J. Krochmal, *Unia kościelna w eparchii przemysko-samborskiej za czasów biskupa Prokopa Chmielewskiego (1652-1664)*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, 2015, s. 169-202; J. Krochmal, *Kapłani unicy w eparchii przemysko-samborskiej za rządów biskupa Atanazego Krupeckiego (1610-1652)*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 21, 2014, s. 131-170; J. Krochmal, *Duchowieństwo unickie eparchii przemysko-samborskiej w latach 1596-1609*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 20, 2013, s. 135-167; J. Krochmal, *Tadeusz Kościuszko wobec duchowieństwa unickiego*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 17, 2010, s. 153-168; J. Krochmal, *Catholic-Orthodox Relations in the Diocese of Przemyśl in the Fourteenth-Eighteenth Centuries*, in: *Litauen und Ruthenien. Studien zu einer transkulturellen Kommunikationsregion (15.-18. Jahrhundert) / Lithuania and Ruthenia. Studies of a Transcultural Communication Zone (15th -18th Centuries)*, ed. by S. Rohdewald, D. Frick, S. Wiederkehr, Wiesbaden 2007, s. 210-231; J. Krochmal, *Ethnic and Religious Integration and Segregation in Przemyśl, 1350-1600*, in: *On the Frontier of Latin Europe. Integration and Segregation in Red Ruthenia, 1350-1600*, edited by T. Wunsch, A. Janeczka, Warsaw 2004, pp. 193-210.

² J. Krochmal, *Spółeczność żydowska w staropolskim Przemyśle do 1772 roku*, w: *Pomoc Żydom podczas II wojny światowej w źródłach archiwalnych. Zbiór studiów*, red. Anna Krochmal, Przemyśl 2021, s. 11-26; J. Krochmal, *Żydzi w diecezji przemyskiej w połowie XVIII wieku w: Religie, edukacja, kultura. Księga dedykowana Profesorowi Stanisławowi Litakowi*, red. M. Surdacki, Lublin 2002, s. 155-167; J. Krochmal, *Pamiętam każdy dzień*, „Losy Żydów przemyskich podczas II wojny światowej”, red. J. J. Hartman, J. Krochmal, Przemyśl 2001; opublikowany w języku hebrajskim: J. Krochmal, *Burghers, the Church, and the Jews in Przemyśl, 1559-1772*, „Gal-Ed, on the History of the Jews in Poland”, vol. 15-16, 1997 [Tel Aviv 1998], s. 1-19, 261; J. Krochmal, *Żydzi w miastach ziemi przemyskiej i sanockiej w XVI-XVIII wieku w: Sąsiedztwo. Osadnictwo na pograniczu etnicznym polsko-ukraińskim w czasach nowożytnych*, red. J. Półciwarteck, Rzeszów 1997, s. 55-67; J. Krochmal, *Żydzi w społeczności miejskiej Przemyśla w 2. połowie XVII i w XVIII Wieku*, w: *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, red. M. Bogucka, A. Czacharowski, W. Sieradzan, t. 1, Toruń 1996, s. 199-207; J. Krochmal, *Krzyż i menora. Żydzi i chrześcijanie w Przemyśle w latach 1559-1772*, Przemyśl 1996.

³ J. Krochmal, *Ormianie przemyscy w XV wieku*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 10, 1995, s. 3-20.

⁴ m. in. J. Krochmal, *Pieczenie i herb Przemyśla*, w: *Dzieje Przemyśla*, t. II (1310-1772), cz. I, *U schyłku średniowiecza*, red. F. Kiryk, Przemyśl 2003, s. 229-244; J. Krochmal, *Podwojewództwie przemyscy (od końca XVI do XVIII wieku)*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 9, 1995, s. 45-54.

historiograficzne i w sposób znaczący powiększa stan wiedzy historycznej. Teksty pełnią ważną rolę w wymiarze naukowym i społecznym. Wzmacniają tożsamość lokalnych społeczności i prezentują bogactwo różnorodności kulturowej jako istotny czynnik dziejów Rzeczypospolitej.

Ważną częścią dorobku Habilitanta są publikacje z zakresu archiwistyki. Dla rozwoju nauk historycznych szczególne znaczenie mają publikacje z zakresu archiwoznawstwa propagujące informacje na temat zasobów i dziejów instytucji archiwalnych (m. in. w Przemyślu, Tarnobrzegu, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie).

Dorobek pana doktora Jacka Krochmala obejmuje również publikacje przedstawiające różne zagadnienia archiwoznawcze na temat poloników z zasobów instytucji przechowujących źródła dokumentujące historię Rzeczypospolitej z Ukrainy, Rosji, Estonii. Pozyskane i udostępniane kopie poloników stanowią, szczególnie we współczesnych okolicznościach, istotny wkład do rozwoju badań historycznych.

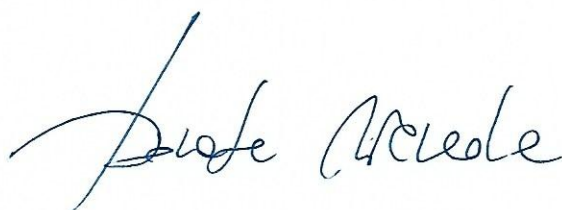
Przedstawiony do recenzji dorobek jest obszerny nie tylko ilościowo. Prezentuje wysoki poziom merytoryczny i wpływa na znaczący przyrost wiedzy akademickiej na tematy dotychczas nieopisane bądź zafałszowane aspekty historii konfesyjnej całego regionu. Stanowi ważny wkład do badań naukowych i lepszego zrozumienia niezwykle złożonych dziejów spotkania kultury łacińskiego i bizantyjskiego kręgu kulturowego.

Habilitant angażuje się w promocję dziedzictwa Rzeczypospolitej wielu narodów, czego wyrazem jest udział w wydarzeniach i publikacjach promujących pamięć o wspólnym dziedzictwie tej idei. Aktywność ta ma ważny wymiar edukacyjny i społeczny. Na pozytywne wyróżnienie zasługuje wkład Habilitanta prace nad przygotowaniem do kopiowania i udostępniania dziedzictwa archiwalnego znajdującego się w archiwach zagranicznych.

Pan Jacek Krochmal nie wykazał dorobku dydaktycznego w placówce posiadającej status szkoły wyższej, natomiast posiada obszerny dorobek w propagowaniu wiedzy z zakresu metodyki archiwalnej. Koordynował proces powstawania i wdrażania wskazówek metodycznych w państwowej sieci archiwalnej. Ponadto koordynował i nadzorował od strony merytorycznej przygotowania do konferencji i naukowych i publikacji naukowych z zakresu metodyki archiwalnej.

4. Konkluzja

Stwierdzam, że dorobek naukowy jest oryginalny, wyróżnia się wysokim poziomem, stanowi znaczący wkład w rozwój dyscypliny i spełnia wymagania określone dla osiągnięcia stopnia doktora habilitowanego w art. 219 *Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce* z dnia 20 lipca 2018 r. (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 1571 ze zm.). Podsumowując dorobek, a w szczególności wysoką ocenę rozprawy wskazanej jako główne osiągnięcie naukowe, wnioskuję za dalszym procedowaniem wniosku o nadanie Panu doktorowi Jackowi Krochmalowi stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie historia.

Siedlce, dnia 16 grudnia 2025 r.